

ŽANRI V SLOVENSKE DALJŠI PROZI

Namen raziskave je ugotoviti, katere žanre je slovenska kritika najpogosteje omenjala, kakšna je kontinuiteta posameznih žanrskih pojmov, kdaj so se pojavili, kakšno je količinsko razmerje vseh žanrskih omemb v odnosu do slovenske daljše proze ter kateri žanri so povezani s prevedeno literaturo, kateri z domačo. Glavni vir je Katalog literarnih pojmov ZRC pri SAZU, ki zajema podatke od začetkov slovenske kritike do leta 1970. Primerjava vseh žanrskih omemb s slovensko daljšo prozo je pokazala, da sta najbolj razvita in utrjena zgodovinski in kmečki žanr; ostali žanri so najpogosteje omenjeni ob tuji literaturi. Med opaznimi žanri so vojni, biografski, rodbinski, sentimentalni in kriminalni žanr, katerih omembe pa so neprimerljivo redkejšje. ZF, humoristični, generacijski, avtobiografski, ljubezenski in planinski žanr so omenjeni le ob posamičnih daljših slovenskih delih, viteški je omenjen v slovenski literarni zgodovini, grozljivi žanr pa je bil prepoznan le ob tujih avtorjih.

slovenska daljša pripovedna proza, žanr, literarna kritika, znanstvena fantastika, sentimentalni roman, pustolovski roman, kriminalka

The purpose of this study is to discover what genres were most often mentioned in Slovene criticism, the nature of the continuity of individual genre concepts, when they arose, the quantitative relationship between all mentions of genre and the Slovene longer prose, and what genres are connected with translated literature and what genres with Slovene literature. The main source was the Catalogue of Literary Concepts by ZRC SAZU, which includes data from the beginning of Slovene criticism to 1970. The comparison between all mentions of genre and the Slovene longer prose showed that the most developed and established are historical and rural genres, while the rest of the genres are more commonly mentioned in connection with foreign literature. Among noticeable genres are war, biographical, family, sentimental, and detective story genres, but their mentions are considerably rarer. Science-fiction, humoristic, generational, autobiographic, erotic, and mountaineering genres are only mentioned along with individual longer Slovene works, the swashbuckling genre is mentioned in Slovene literary history, while the horror genre was identified only in connection with foreign authors.

Slovene long narrative prose, genre, literary criticism, science fiction, sentimental novel, adventure novel, mystery story

1 Žanrska klasifikacija literature

Slovenski literarni zgodovinarji so do sodobnosti razvrščali literaturo predvsem na osnovi periodizacijskih in tipoloških kategorij, izhajajoč iz apriorne teze ali iz

opusov uveljavljenih avtorjev.¹ Razvrščanje literature po žanrih je bliže klasifikaciji; žanrsko klasifikacijo je pri nas pričela uporabljati literarna kritika,² ki bralcu ponuja predvsem informacije o zgodbi, snovi in motivih, s čimer delo žanrsko opredeli. Trdimo lahko, da je vpliv kritiškega in recenzijskega pisanja v dnevnem časopisju na bralstvo neposreden.³ Kritika žanre prepozna in oblikuje zavest o njih.⁴ V preteklosti je lahko zavrla razvoj posameznega žanra – torej je imela neposreden vpliv tudi na literarno produkcijo (pri Slovencih je bil v 19. stoletju zgodovinski roman sprejet, sentimentalni ženski pa ne), danes pa tak pogled na literaturo vpliva tudi na literarno zgodovino.⁵

Razumevanje in definiranje pojma žanr pri Slovencih ni usklajeno. V tem prispevku je žanr mišljen kot snovno natančneje določena kategorija znotraj literarne vrste. Za žanr so potrebne tri lastnosti: snovna določenost (ista snov, tipični glavni in stranski motivi), oblikovna konvencija in kontinuiteta (več besedil istega žanra in artikulirana zavest o žanrskih besedilih). Da je še mogoče govoriti o istem žanru, morajo ostati določeni elementi žanra nespremenjeni, manj pomembni elementi pa se spreminjajo ali variirajo.⁶ Znotraj posameznega žanra se lahko razvijejo različni žanrski tipi ali podžanri, v daljšem časovnem obdobju pa se žanri spreminjajo skladno s slogovnimi inovacijami ali pod vplivom drugih žanrov. Žanri

¹ O razlikah med periodizacijo, klasifikacijo in tipologizacijo je pisal J. Kos; iz študije je mogoče povzeti, da so v literarni zgodovini možni različni pristopi, eden izmed njih izhaja iz snovi in se močno razlikuje od drugih pristopov; v primeru tipologije določa tipe znotraj nekega nabora literature teoretik, v primeru klasifikacije pa bralec (Janko Kos, *Roman*, Ljubljana: DZS, 1983 (Literarni leksikon 20)).

² Podobno stališče, da je zavest o žanrih pomembna za delovanje literarne kritike, je razvidno iz Pavličičevega dela *Književna genologija*. Kritika s pomočjo zavesti o žanrskih pravilih lažje oceni delo, saj ocenjuje tudi originalnost, ki se doseže znotraj žanrskega konteksta. Velikokrat so besedila ocenjevana po obeh kriterijih hkrati: po upoštevanju žanrskih določil in inovativnosti. Pri kritiški oceni besedila vedno sodeluje pojem žanra; delo je lahko ovrednoteno pozitivno zaradi okvirov žanra, v katerih se nahaja, ali pozitivno, ker izstopa iz okvirov žanra. Brez žanrskega konteksta dela ne bi mogli vrednotiti niti interpretirati. Pri ocenjevanju originalnosti nekega dela je pomembno poznavanje žanrov. Že v okviru žanra je možno ugotavljati inovacijo; če glavne zakonitosti žanra ostanejo, govorimo o nadgradnji žanra, če pa delo izgubi osnovne lastnosti žanra, preneha pripadati temu žanru (Pavao PAVLIČIČ, *Književna genologija*, Zagreb: Liber, 1983).

³ S snovno opredelitvijo vzbudi bralcu interes za branje in omogoči lažje izbiranje priljubljenega čtiva (npr. bralec izbira med kriminalko in kmečko povestjo).

⁴ Bralci so bili že leta 1828 seznanjeni z zgodovinskim romanom, ki je pozneje postal eden izmed vodilnih žanrov slovenske proze, prav tako že leta 1822 z grozljivim romanom (in sicer z romanom o duhovih), ki pa se v slovenski literarni produkciji ni razvil, bralci pa ga vendarle poznajo.

⁵ Omembe žanrov v literarni zgodovini, ki s Katalogom niso primerljive, dokazujejo, da je žanrska zavest prodrla v literarno zgodovino.

⁶ Žanrsko besedilo pa je pogosto estetsko neambiciozno, saj žanrska zavest temelji na ponovljivih vzorcih in tako spada v poetiko istovetnosti. To je literatura, ki se, podobno kot vsa dela pred začetkom klasične in romantike, ne utemeljuje v inovaciji, ampak je narejena po pravilih. Zato žanrska besedila v slovenski literarni zgodovini niso bila zaželena, saj niso mogla aktivno sodelovati pri nacionalnokonstitutivni vlogi literature (dolgo časa je bila pri nas poetika inovacije edina sprejemljiva, saj se je skoznjo dokazoval nacionalni ustvarjalni genij). Potrjevanje skozi literaturo je značilno za vse male narode. Z obravnavo inovativne literature in s preučevanjem njene enkratnosti je literarna zgodovina dokazovala literarno vrednost domačih avtorjev ter jih primerjala z večjimi literaturami, žanrskim besedilom pa se je večinoma izogibala oz. se je izogibala temu zornemu kotu.

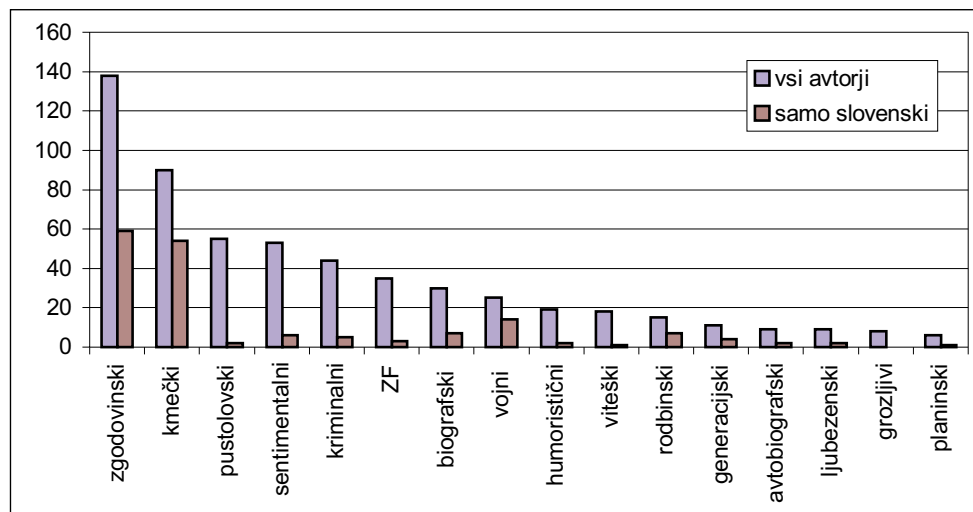
se povezujejo v žanrske sisteme; vsak narod razvije tiste žanre, ki jih potrebuje ali jih želi razviti.

2 Listkovni Katalog literarnih pojmov ZRC pri SAZU

Pri iskanju dokumentacije o žanrski zavesti v slovenski kritiki se je pokazalo, da je še najbolj uporaben listkovni Katalog literarnih pojmov ZRC pri SAZU, ki temelji na izpisih iz slovenske periodike od začetkov do leta 1970.⁷ Obsežen seznam kritičskih oznak v Katalogu je zahteval primerno ureditev in ustrezen pristop.⁸ Gradivo je bilo dovolj obsežno in ni bilo zbrano po vnaprejšnji tezi, tako da lahko trdimo, da še najbolj objektivno prikazuje dejansko stanje uzaveščenosti žanrskih pojmov v slovenski literarni kritiki do leta 1970.⁹

3 Žanri v slovenski daljši prozi

Primerjava vseh žanrskih omemb je pokazala, da sta zgodovinski in kmečki žanr najpogostejša, sledijo pustolovski, sentimentalni, kriminalni, ZF, biografski in

Razmerje med vsemi omembami žanrskih pojmov ter med omembami slovenskih avtorjev v Katalogu pri SAZU

⁷ V nadaljevanju Katalog.

⁸ Prvi obseg podatkov, izbranih za obdelavo, se je prepolovil zaradi izločitve nežanrskih oznak; razmerje med žanrskimi in nežanrskimi oznakami je skoraj izenačeno (579 : 615). Glej tudi Aleksandra BELŠAK, *Sistem žanrov v slovenski prozi po 1945*, Ljubljana, 1991.

⁹ V zadnjih letih izpisovanja v Katalog je zanesljivost podatkov nekoliko upadla (po izjavi D. Dolinarja, vodja Oddelka za literarno vedo in literarno zgodovino pri ZRC SAZU). Vseeno pa je Katalog najprimernejši vir za preučevanje žanrov v slovenski literarni kritiki zaradi neselektivnosti zbranega gradiva.

vojni; humoristični, viteški, rodbinski so med redkimi, generacijski, avtobiografski, ljubezenski, grozljivi in planinski žanr pa so neustaljeni in zelo redko omenjeni. Primerjava vseh zapisov z omembami daljše slovenske proze¹⁰ pa prikaže drugačno zastopanost žanrov: še vedno sta zgodovinski in kmečki najpogosteje omenjena, vendar skoraj izenačeno. Vojni žanr, ki je bil sicer osmi po vrsti med vsemi omembami, je v kontekstu daljše slovenske proze kar tretji; sledijo mu biografski, rodbinski, sentimentalni, kriminalni, generacijski. Za posamezne omembe slovenskih daljših pripovednih del gre pri ZF, humorističnem, avtobiografskem, ljubezenskem, viteškem in planinskem žanru; oznaka grozljivi sploh ni bila zapisana ob slovenskem daljšem pripovednem delu.

Zgodovinski žanr je po Katalogu najbolje utrjen žanrski pojem v slovenski kritiški zavesti, najpogostejši pa je tudi v zvezi s slovensko daljšo prozo. Snovno govori besedilo tega žanra o zgodovinskem dogodku, s katerim avtor ni izkušensko povezan, oddaljen mora biti najmanj 60 let. Osebe so lahko zgodovinske ali izmišljene, lahko gre za uporabo izmišljenih in zgodovinskih oseb. Prva omemba tega žanra je bila zabeležena leta 1827, prva v slovenščini pa leta 1854. Pojem so uvedli s številnimi prevodi iz drugih slovanskih (poljske, češke, hrvaške, ruske, npr. H. Sienkiewicz) in tudi drugih književnosti (npr. angleške – W. Scott). Še tako poučno in tendenčno zgodovinsko pisanje je v slovenskih kritikah našlo oporo (npr. P. Perko v oceni romanov M. Malenšek).¹¹ Med najpogosteje omenjenimi slovenskimi avtorji so J. Jurčič, F. S. Finžgar, I. Tavčar, I. Pregelj, I. Vašte, J. Pahor, F. Bevk, I. Zorec, M. Malenšek, omenjena sta bila tudi P. Bohinjec in F. Detela. Med povojnimi deli sta bila med zgodovinske romane poleg omenjenih avtorjev uvrščena Svetinova *Ukana* in Kranjčev *Rdeči gardist*, kar ne ustreza definiciji zgodovinskega romana, saj je bilo v obeh primerih dogajanje avtorjema izkušensko znano. Preostali del vseh omemb se nanaša na prevode, na krajšo slovensko prozo ter splošne teoretične omembe, v katerih se je pojem zgodovinskega žanra izčiščeval.¹² Podatki novejše literarne zgodovine kažejo, da ostaja zgodovinski žanr še v 20. stoletju med vodilnimi pri nas.¹³

Kmečki žanr je drugi najpogostejši v slovenski kritiki (dosegel je dve tretjini pogostosti zgodovinskega žanra), število omemb slovenskih daljših pripovednih besedil pa je z zgodovinskim skoraj izenačeno.¹⁴ Temeljna vodila za prepoznavanje kmečkega žanra so: kmečko okolje, motivi in značilni lastninski in generacijski

¹⁰ Iz nabora vseh omemb sem izločila kratko prozo, neslovenske avtorje in članke, v katerih kritiki pojasnjujejo značilnosti posameznih žanrov.

¹¹ P. PERKO, Avtorica zgodovinskih romanov, *Nova obzorja* 7–8 (1957), 504.

¹² Spreminjanje žanra je razvidno iz kritik, saj je opustitev scottovskega modela povzročila dvom o obstoju drugačnega zgodovinskega romana ter poimenovalne težave; iz romantičnega zgodovinskega romana se je razvil v projekcijskega in psihološkega.

¹³ Miran HLADNIK, Slovenski zgodovinski roman danes, 35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj, ur. E. Kržišnik, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1999, 117–137.

¹⁴ Drugi viri omenjajo kmečki žanr pogostje kot zgodovinskega (npr. Andrijan LAH v *Malem pregledu lahke književnosti*, Ljubljana: Rokus, 1997).

konflikti iz kmečkega okolja. K manjši utrjenosti in šibkejši kontinuiteti kmečkega žanra v zavesti kritikov sta gotovo prispevali dve lastnosti: raznolikost v poimenovanju tega žanra ter negativna konotacija žanrske oznake kmečki. V primerjavi z zgodovinskim žanrom, ki takšnih razhajanj ni poznal, je prepoznavnost žanra gotovo manjša. Zavest o kmečkem žanru je prišla k nam iz nemško govorečega prostora (leta 1838, Carniolia) in je živa še danes; produkcija je do sodobnosti ostala zanimiva.¹⁵ Najpogostejši avtorji kmečkega žanra, omenjeni v Katalogu, so: F. Bevk, V. Levstik, F. S. Finžgar, A. Ingolič, I. Albreht, T. Svetina, F. Detela, F. Levstik, K. Meško, Ivan Cankar, P. Golia, M. Kranjec, F. Jaklič, P. Voranc, I. Potrč, J. Dular, S. Jenko, I. Pregelj, J. Kersnik, J. Cigler, N. Velikonja.

Vojni žanr je bil v Katalogu omenjen šele v 30. letih 20. stoletja. Pogostost zapisov tega žanra je narasla po 2. svetovni vojni. Čeprav je po številu dosegel le tretjino najpogostejšega (tj. zgodovinskega) žanra pri nas, pa je po kriteriju daljše slovenske pripovedne proze tretji po količinski zastopanosti. Večina zgodnjih oznak je bila zapisana ob tuji književnosti (hrvaški, češki, francoski in angleški). Med slovenskimi avtorji so omenjeni Z. Kveder (ki je svoj roman *Hanka* opremila z oznako vojni spomini, a ga je kritik obravnaval kot roman), Prežihov Voranc (*Doberdob*, večkrat celo po 2. svetovni vojni), Tone Svetina (*Ukana*, kar trikrat). Za pisce partizanskih povesti so bili označeni I. Jan, J. Kozak in V. Kavčič. Sodobni vojni roman je bil po 2. svetovni vojni v Katalogu relativno redko omenjen – če število kritik primerjamo s produkcijo tega žanra.¹⁶

Biografski žanr se je v zavesti kritikov močno utrdil kot umetniška pripoved o znani osebnosti. Slovenskim bralcem so ga predstavljali ob številnih prevodih, v zvezi s slovenskimi avtorji pa je redko omenjen. Biografski roman so najpogosteje omenjali med obema vojnoma. Podobno kot zgodovinski roman je opravljal narodnovzpodbudno vlogo, saj ga kritika kljub dokumentarnosti in slabi kakovosti ni obravnavala negativno (npr. kritike o romanih Mimi Malenšek in Ilke Vašte).¹⁷ Med slovenskimi avtorji so bili znotraj biografskega žanra predstavljeni I. Vašte, M. Malenšek, A. Slodnjak. Sicer pa so bile kritike namenjene razpravljanju o meji med biografijo in biografskim romanom. V 60. letih je bil biografski žanr tako popularen, da sta DZS in Prešernova družba pričeli izdajati zbirki tujih in domačih avtorjev tega žanra.

V slovenski kritiki skupno število omemb **rodbinskega žanra** ne dosega niti sedmine najpogostejšega žanra. Zapisi rodbinskega žanra so bili zgodnji (leta 1859 pod oznako *Familienroman*), po 2. svetovni vojni je število omemb nekoliko naraslo. Ob pojmu rodbinski se je pojavljal tudi pojem družinski roman; pojem

¹⁵ Največ je o kmečkem žanru pisal M. HLADNIK (*Slovenska kmečka povest*, Ljubljana: Prešernova družba, 1990; Mohorjanska pripovedna proza, SR 30/4 (1982), 389–414).

¹⁶ Skopost kritik o vojnem romanu večinoma pojasni študija Slovenska vojna proza 1945–1965 (F. Bernik in M. Dolgan), v kateri sta avtorja opisala razmere in popisala glavne pisce povojnega obdobja (obravnavala sta 17 avtorjev slovenskega vojnega romana do leta 1965).

¹⁷ B. BERČIČ: Literarnozgodovinske pripombe o Plamenici, JIS 4/6 (1958/1959), 182.

rodbinski je ustrežnejši, saj se redkokdaj besedilo tega žanra omeji le na življenje ene družine brez poseganja v preteklost. V Katalogu je kot avtorica prve slovenske oznake tega žanra zabeležena Z. Kveder; Josip Vidmar je trikrat pisal o J. Kozaku, I. Pregelj je ta žanr najprej omenil, nato pa ga je zapisal ob Cankarjevi literaturi. Za avtorico meščanskih družinskih romanov po 2. svetovni vojni je bila označena M. Mihelič.

Sentimentalni roman, ki ga M. Hladnik imenuje ženski roman 19. stoletja, je postal začetna faza ženskega romanopisja. Že v svojem času je veljal za lahko branje, brez višje ideje ter umetniške vrednosti, saj je bil napisan klišejsko. Snov je meščanska ali graščinska, glavni motiv je ljubezen, konec je lahko srečen, lahko nesrečen (poroka z družbeno neenakovrednim partnerjem ali smrt). Iz tega žanra se je v 20. stoletju razvila proza, ki jo je mogoče označiti za žensko literaturo (saj so jo pisale ženske), vendar ni več mogoče govoriti o umetniško nevredni literaturi.¹⁸ Iz ženskega romana 19. stoletja se je razvoj nadaljeval v ljubezenski roman (ki ima še danes veliko bralcev in bralk).¹⁹ Vzporedno z ženskim romanom 19. stoletja so nekateri avtorji ustvarili meščanski roman z glavno osebo, ki si prizadeva za vzpon v družbi (pojavi se podobni motivi in snov kot v ženskem sentimentalnem romanu, čeprav je mera razčustvovanosti bistveno manjša; pri nas sta izpod moških peres nastala dva podžanra: grajsko-vaški in (malo)meščanski roman). Seštevek oznak v Katalogu kaže, da vse omembe v zvezi s sentimentalnim žanrom sicer dosegajo četrto mesto po pogostosti (dvainpetdeset), če pa obravnavamo samo slovensko daljšo prozo, najdemo samo šest omemb. Oznaka *Gartenlaube* se je nanašala na Luizo Pesjak in njen roman *Beatin dnevnik*, kmalu je sledilo prevedeno ime žanra *roman vrtnih ut*, ki jo je zapisal J. Sket; graščinskoromantični roman je pojem, ki se nanaša na zgodnja Tavčarjeva dela, isti avtor je omenjen ob oznaki grajska dela. Meščanski roman je žanrska oznaka, ki je povezana z ljubezenskimi in s sentimentalnimi motivi, zapisal jo je F. Petrè ob Cankarju. Marja Boršnik je pisala o ženskem romanu (omenjala je P. Pajk in M. Nadlišek).

Pregled podatkov iz Kataloga razkriva, da sta konkurirali poimenovanji detektivski in kriminalni, vendar je danes bolj živa žanrska oznaka **kriminalni** (glavni motivi obeh so: zločin in razkritje zločina, napetost ob razkrivanju storilca; kriminalka temelji na kriminalističnem materialu in lovu zločinca, detektivka pa na postopnem razkrivanju dogodka po storjenem zločinu). Kriminalni roman je bil v Katalogu omenjen že leta 1885, detektivka pa leta 1909. Najprej so se kritiki v zvezi z detektivko oglašali ob prevedeni literaturi svetovno znanih avtorjev. Več kot polovica kritik (skoraj $\frac{3}{4}$) je bila namenjena izključno tujim avtorjem žanra. Ostale kritike prav tako omenjajo tuje avtorje, vendar literaturo tudi vrednotijo z vidika

¹⁸ O sodobnih avtoricah je pisala tudi Silvija BOROVNIK (*Pišejo ženske drugače?*, Ljubljana: Mihelač, 1995).

¹⁹ V svetovni in domači literaturi 20. stoletja je pričela nastajati ženska literatura s feminističnimi idejami; ženske avtorice so razvile tudi kriminalke, zgodovinski roman, biografski roman itd. Tako ženska literatura v zadnjem času izgublja oznako »ženski«.

žanra. Že zgodovinskemu romanu so kritiki pripisovali trivialno vlogo in s primernimi napovedniki o objavi v podlistku privabljali bralce. Tako so jih obveščali tudi ob izidih kriminalk in detektivk, ki glede zabavnega in sprostilnega slovesa pri bralcih celo prekašajo zgodovinski roman.²⁰ Poleg tujih avtorjev je bila leta 1902 predstavljena tudi P. Pajk, katere povest Prijatelj sin je izšla v DiS leta 1894. Tudi druga avtorica, Ljuba Prenner, je bila leta 1940 omenjena kot avtorica kriminalke. Produktivsko se žanr razvija, prav tako se razvija kritiško in v zavesti bralcev.²¹

Znanstvenofantastična literatura je kot žanr stara dobrih sto let. Najpogostejše teme so vesoljska potovanja, potovanje po času, srečanja z nezemeljskimi bitji, vplivi tehničnih dosežkov na človekovo družbeno življenje itd. Glede časovnega in tematskega razvoja tega žanra nismo zaostajali. Tudi glede iskanja primernejšega poimenovanja nismo bili nobena izjema: težave z ločevanjem fantastike in utopije ter določanjem bistva ZF so imeli tudi v drugih književnostih. Iskanje boljših poimenovalnih možnosti se kaže tudi v terminološki neenotnosti. Vse kritiške omembe v Katalogu dosežejo tretjino zapisov najpogostejšega žanra pri nas, zato lahko ZF štejemo med uveljavljene pojme v slovenski kritiki. Med slovenskimi avtorji daljše proze so Damir Feigel (čeprav kritika za njegova dela ni uporabila oznake utopični, fantastični, ZF, tehnični roman, temveč futuristični roman),²² I. Tavčar in J. Mencinger; preostali zapisi so v zvezi s tujo literaturo ali s teoretičnimi omembami tega žanra. Drugi viri kažejo, da je ZF žanr pri nas veliko bolj razvit, kot so to opazili kritiki (M. Kordigel je odkrila kar 12 avtorjev v obdobju do 2. svetovne vojne, druge literarnoteoretične razprave pa so med sodobnimi avtorji tega žanra odkrile okrog dvajset avtorjev).²³ Sočasnost razvoja žanra s svetovno ZF produkcijo nas uvršča v razvite literature, pa tudi produkcija v 80. letih 20. stoletja (po A. Lahu) dokazuje zgornjo trditev.

Število omemb **humorističnega žanra** v Katalogu je majhno.²⁴ Po Katalogu sodeč, so bili bralci in kritiki z žanrom seznanjeni, toda o njegovi prepoznavnosti in pogostosti ni mogoče govoriti. Bralcem so bili iz kritik znani kot slovenski humoristični pisatelji F. Erjavec, R. Murnik in D. Feigel.

²⁰ V vabilu k naročilu je leta 1885 Edinost pozivala bralce prav s pomočjo kriminalnega romana. Tudi SN in LZ sta isti pojem omenjala pod naslovi literarnih del; tako so bralcem obljubljali zabavo in sprostitvev.

²¹ M. Kmecl je za začetnika slovenskega kriminalnega romana postavil J. Alešovca, navaja pa še F. Miličinskega, I. Šorlija, J. Knafliča. Raziskave v obliki diplomskih nalog na FF v Ljubljani so pokazale, da je kriminalni žanr doživel razcvet v 80. letih 20. stoletja (več kot 20 avtorjev).

²² Feiglova dela najdemo v Katalogu literarnih pojmov označena s pojmom avanturistični roman (saj gre za napeto potovanje, čeprav po izrazito nestvarni deželi); tako so kritiki označili tudi Wellsova in Vernova dela (med drugim so zaradi večplastnosti ZF literature prepoznali K. Čapka in D. Feigla za pisca detektivskih romanov).

²³ Metka KORDIGEL, *Znanstvena fantastika*, Ljubljana: DZS, 1994 (Literarni leksikon 41).

²⁴ Poleg izraza humoristični je bil zapišan tudi veseli roman, prav tako komični, zabavni. O humorističnem žanru sta pisala Matjaž KMECL (v zbornik *Satira Multi*, Celje: Perfekta, 1995) ter Miran HLADNIK (Dolga humoristična proza za »čas kratenje Slovencom«, 18. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj, ur. M. Orožen idr., Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1982, 63–81), ki sta prikazala večjo produkcijo, kot jo kaže Katalog.

Pustolovski roman je v širšem smislu splošna oznaka za več žanrov, ki imajo nekaj skupnih lastnosti (vsebujejo napetost v dogajanju, veliko dogodivščin, glavna oseba se mora spopadati z nasprotniki, večinoma je kraj dogajanja pustolovskega romana tuj). V preglednici žanrov je pustolovski žanr tretji po pogostosti (dosegel je tretjino omemb glavnega žanra), vendar ima tretje mesto samo, če gledamo vse žanrske zapise; kritiki slovenskih avtorjev tega žanra niso prepoznali oz. je pojem omenjen le v dveh teoretičnih razmišljanjih. Čas med obema svetovnjima vojnama je bil tovrstni literaturi najbolj naklonjen, saj se je takrat pojavilo največ omemb, po 2. svetovni vojni pa je število kritičkih oznak močno upadlo. Pustolovski roman ni bil pri nas nikoli zavržen kot neprimeren (A. Mahnič ga je razglasil kot primerno branje za dijake), po Katalogu sodeč pa se v slovenski daljši prozi ni razvil. A. Lah predstavlja drugačno sliko slovenske produkcije tega žanra, saj je naštel dvajset pustolovskih romanov.

Viteški roman je srednjeveški žanr. V renesansi je prišlo do parodiranja viteških romanov, pozneje so bili viteški romani bliže pustolovskemu žanru (glavne osebe so ohranile podobne vrednote, kot so veljale za viteze). Vseh omemb viteškega romana je bilo razmeroma veliko (osemnajst). Nekatere oznake niso bile upravičeno zapisane (npr. ob Danteju), druge pa so se nanašale na *Don Kihota* in prave viteške romane (večinoma so pojem omenjali ob prevodih). Znotraj poetike ga je omenil I. Pregelj, kasneje je o tem pojmu pisal J. Vidmar. Le ena oznaka se je nanašala na slovensko delo (D. Feigel: *Na skrivnostnih tleh*).

Pregled Kataloga literarnih pojmov potrjuje, da je bil **planinski žanr** v kritiki redko omenjen. Zaradi težav pri fabuliranju avtorji pogosto posežejo tudi po motivih iz lovskega in pastirskega življenja ali iz življenja alpinistov.²⁵ V Katalogu sta omenjeni le Svetinovi povesti *Lovčeva hči* in *Orlovo gnezdo*. Redke kritičke omembe planinskega žanra so sorazmerne z nizko produkcijo v slovenski prozi.²⁶

Redke omembe **ljubezenskega žanra** in podtipov tega žanra (erotični, pornografski) kažejo na zadržanost in moralnost slovenske družbe, ki se je dolgo izogibala nezaželenim temam, temu je sledila tudi slovenska kritika. Število omemb tega žanra v zvezi s prevedeno literaturo ni realni odsev produkcije ljubezenskega žanra. Med slovenskimi avtorji ljubezenskega žanra sta bila omenjena L. Kraigher in I. Potrč. Drugi viri potrjujejo porast tega žanra (npr. A. Lah, F. Zadravec).

Število oznak **generacijskega žanra** v Katalogu je prenizko, da bi lahko govorili o ustaljenosti oznake v slovenski literarni kritiki. Podrobno sta o generacijskem žanru pisala V. Vuk in F. Vodnik, ostale omembe so se nanašale na tujo literaturo. Sodobna literarna zgodovina vendarle odkriva romane tega žanra.²⁷

²⁵ Oznake lovske, pastirske in športne niso nujno povezane s planinsko povestjo; pojavljajo se lahko ob povsem drugačnih besedilih (npr. pastirska ob kmečki povesti, športni roman pa je lahko v zvezi z drugimi športi (in ne z alpinizmom), odvisno pač od nacionalnih športov). Zlasti oznaka športni je bila pri nas rabljena splošno, oznaka pastirske pa ob primerih baročne oz. renesančne proze s pastirskimi motivi.

²⁶ M. Hladnik je naštel le 9 del tega žanra, glej *Planinska povest, 23. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*, ur. A. Šivic-Dular, Ljubljana, 1987.

Avtobiografski žanr je bil kot pojem relativno hitro uveden v slovenski prostor (leta 1898), čeprav ni dosegel izrednih odmevov, zlasti ne v kritiki po 2. svetovni vojni. Dva zapisa sta v Katalogu omenjena ob slovenskih avtorjih: A. Ocvirk je pisal o Levstikovem načrtu za avtobiografsko delo, pozneje še A. Budal v Borbeni umetnosti Ivana Cankarja. Kritiki so žanr poimenovali predvsem takrat, ko je bilo delo žanrsko opredeljeno s strani avtorja, opaziti pa je mogoče, da trend avtobiografskosti v splošnem smislu raste (v produkcijskem in literarnozgodovinskem; naraščanje tega žanra v sodobni slovenski književnosti je opazila sodobna literarna veda).²⁸

Omemb **grozljivega žanra** je malo, so pa zato zgodnje. Pojavljale so se v nemških časopisih in pomagale k spoznavanju žanra že okrog leta 1820.²⁹ Večina zapisov se nanaša na tujo literaturo, med slovenskimi je le ena omemba gotskega romana, in sicer v teoretičnem smislu (D. Pirjevec v zvezi z literarno zgodovino A. Gspana). Kako je danes z grozljivim romanom? Kljub poplavi grozljivk v filmski produkciji ni bistveno povečane rasti tega žanra v sodobni slovenski literaturi; A. Lah ga omenja štirikrat.

4 Sklep

Podatki iz Kataloga so pokazali, da sta zgodovinski in kmečki žanr najpogostejša tako v slovenski literarni kritiki kot tudi v literarni produkciji. Sledi vojni žanr, ki se približuje tretjini najpogostejšega. Pri določenih zabavnih žanrih (ZF, pustolovski, sentimentalni, kriminalni) je velik razkorak med številom vseh omemb ter zapisi daljše slovenske proze. Ti žanri so prišli v slovensko literarno kritiko iz tuje književnosti; pri ZF in kriminalki je popularnost povzročila nastajanje domačih del, ki pa jih je kritika (Katalog zajema kritiko do leta 1970) v veliki meri prezrla. Sentimentalni žanr se je pričel razvijati, vendar prepozno (v realizmu), zato je nemogoče pričakovati razmah tega žanra. Pustolovski žanr je bil z odobravanjem sprejet, vendar se ni razvil, viteški se ni mogel razviti zaradi časovne oddaljenosti. Določeni žanri pa niso zabavni, a so se vendarle utrdili v zavesti bralcev in piscev: npr. biografski in rodbinski žanr. Generacijski, avtobiografski in ljubezenski so v Katalogu redko omenjeni, čeprav so se vsi trije pričeli pogosteje pojavljati v sodobni produkciji in literarni zgodovini. Planinski je težaven za fabuliranje, kar povzroča neprepoznavnost in nizko produkcijo, grozljivi pa je poznan predvsem iz prevodov. Katalog prikazuje, da so kritiki uvedli poimenovanja in žanrske pojme v

²⁷ Franc ZADRAVEC, *Slovenski roman dvajsetega stoletja*, Murska Sobota: Pomurska založba in Ljubljana: ZIFF, 1997, 75.

²⁸ O avtobiografskem romanu so pisali npr. F. ZADRAVEC, I. GRDINA (*Avtobiografija pri Slovencih od začetkov do nastopa moderne*, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1991) in M. HLADNIK (Majcnov avtobiografski fragment med spomini in podoživljanjem, SR 37/4 (1989), 463–469).

²⁹ Najprej je bil omenjen roman o duhovih, ki je pomemben tip grozljivega romana tudi danes, nato strašilni, grozljivi, strahotni roman, gotski roman (ki je postal tudi literarnoteoretični pojem), roman strahov in grozljivi roman.

slovenski prostor že zelo zgodaj (v začetku 19. stoletja prek nemškega časopisja) in jih vnašajo še danes.

Literarna kritika prepozna žanre, jih predstavlja in utrjuje v bralski zavesti. Zanesljivo pa vpliva tudi na avtorje, saj je iz drugih virov razviden trend naraščanja »zabavnih žanrov« v slovenski literarni produkciji.